

hunc habuisset Rudbeckius noster? An Jofastu?» — Carl Säve (i *UFT* h. 1): »Jofvur lät rita sten efter sin son Yring och efter Jofast, sin hustru.»

Stenen är rest av en man Jovur till minne av hans son och hans hustru. Om namnet *Iofurr* se U 901. Namnet på sonen var tidigt skadat, och det kan ej med full säkerhet fastställas. Bureus och Celsius ha läst *yrink*, Hadorph *yriku*. Av de bevarade resterna att döma synes det senare vara sannolikast. Möjligt förefaller även, med hänsyn till utrymmet inom runslingan, att där har stått *yrikiu*. Om läsningen *yrink* är riktig, återger den namnet *Öringr*, varom se närmare U 461. Ett *yriku* (eller *yrikiu*) torde däremot avse namnet *Orokia*; se om detta Sö 205 och U 202. — Kvinnonamnet *Iofast* (eller *Iofasta*) förekommer på en runsten i grannsocknen Björklinge, U 1051.

Runstenen U 1015, som nu har fått sin plats vid sidan av U 1014, är tydligt nog en ganska klumpig imitation av denna. Ornamentiken är i själva verket alldeles densamma, med den oväsentliga skillnaden, att de båda sidorna ha fått byta plats, så att U 1015 därjämte blir en spegelbild av U 1014. Jämför man den med en spegelbild av Öpir-stenen, bli överensstämmelserna ännu mera påfallande, vad själva huvudslingan angår. Man förstår exempelvis, hur det underliga fotliknande ornamentet på högra sidan, som hänger så löst på den uppåtslingrande rundjurskroppen och icke har någon fortsättning, har kommit till. Det är helt enkelt en efterbildning av rundjurets fot; den torde ha kommit till litet förhastat och har sedan icke kunnat komma till användning. Den enda avsevärda skillnaden är, att den mindre ormen på Öpir-stenen, lagd i en mycket vacker, rytmisk linje, har blivit ersatt med ett vida enklare band, upplagt i en enda stor ögla. Granskningen av varje detalj visar, hur mycket osäkrare U 1015 är huggen. Därmed sammanhänger i själva verket också, att den är bevarad i så dåligt skick. Emellertid ha vi här ett mycket intressant exempel på ett konstverk, smakfullt tecknat och skickligt utfört, å ena sidan och å den andra en dålig efterbildning, utförd av en vida mindre förfaren ristare.

När man står inför detta fall av en påtaglig imitation, frågar man sig naturligt nog: Hur har detta gått till? Har ristaren uteslutande gått efter ögonmått, eller har han använt några mekaniska hjälpmedel? Och varför har han tillgripit spegelbilden?

Ristaren av U 1015 har av allt att döma utfört en hel rad av runstenar inom Ärentuna socken: U 1017—1024 (1025?). Se nedan U 1020 och 1022.

1016. Fjuckby, Ärentuna sn.

Pl. 52, 53.

Litteratur: B 498, L 220, D 1: 214. J. Bureus, Fa 6 s. 149 n:r 252, s. 150 n:r 257 (Bureus' egna uppteckningar), Fa 10: 2 n:r 38 b, Fa 5 n:r 496, Fa 1 s. 106; J. Rhezelius, Fa 10: 1 n:r 70, F 11 n:r 59; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 52—55, Vita Theoderici (1699), s. 462, Monumenta Uplandiae (1710), s. 65, Åttartal för Swea och Götha KonungaHus (1725), s. 14; O. Celsius i Acta Literaria Sveciae 2 (1725—29), s. 378 [felaktigt paginerat: 478], 406, Svenska runstenar (F m 60), 1, s. 171, 421; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 154; Vitterhets Akademiens Handlingar 4 (1783), s. 51 f.; C. Säve, Runstenen vid Fjuckby i Uppland (i: Nordisk universitetstidskrift 3, 1858, s. 92 f.); R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA), Förteckning på fornminnen i Ärentuna sn 1864 (ATA); S. Grundtvig, Nordens gamle Literatur (1867), s. 104 f. (i: [Da.] Historisk Tidsskrift 3: 5, s. 602); *UFT* h. 1 (1871), s. 18; G. Stephens, ONRM 2 (1867—68), s. 674, 3 (1884), s. 296; S. Bugge, Rökstenen (i: ATS 5, 1873), s. 52 not 1, Oldsvenske Navne i Rusland (i: Arkiv for nordisk Filologi 2, 1885), s. 169, Der Runenstein von Rök (1910), s. 33, 139; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10), s. 38 f.; N. Höjer i [Sv.] Historisk tidskrift 3 (1883), s. 337 f.; A. Kock i Arkiv för nordisk filologi 11 (1895), s. 130; Hj. Kempff, Piræuslejonets runristningar 2 (1894—97), s. 29 f.; F. Sander, Runinskrifter (1898), s. 11 f.; O. Montelius i Fornvännen 1914, s. 113; J. Eriksson, Inventering av forn lämningar i Ärentuna socken 1928 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (Fa 10: 2), kopparstick (F f 6 n:r 196, i fototypi hos Sander a. a.); Rhezelius, teckningar (Fa 10: 1, F 11); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta); Peringskiöld,

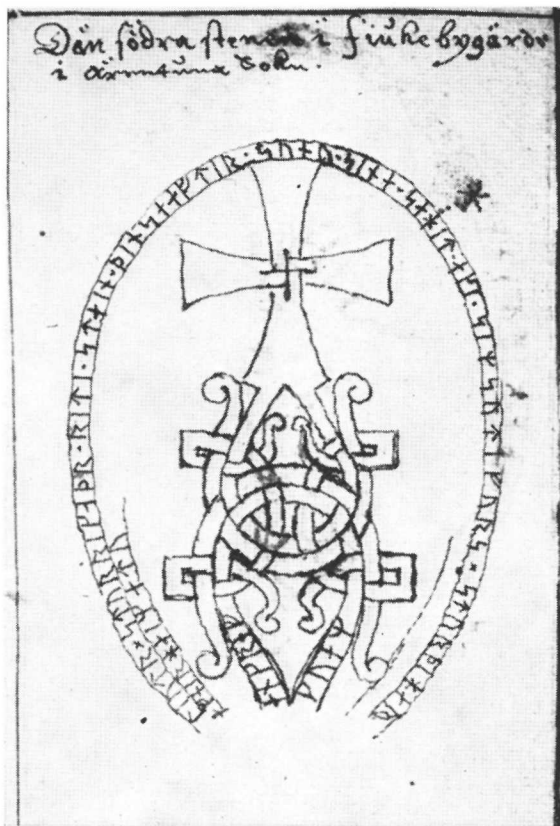

Fig. 189. U 1016. Fjuckby, Ärentuna sn.
Efter teckning av Bureus.

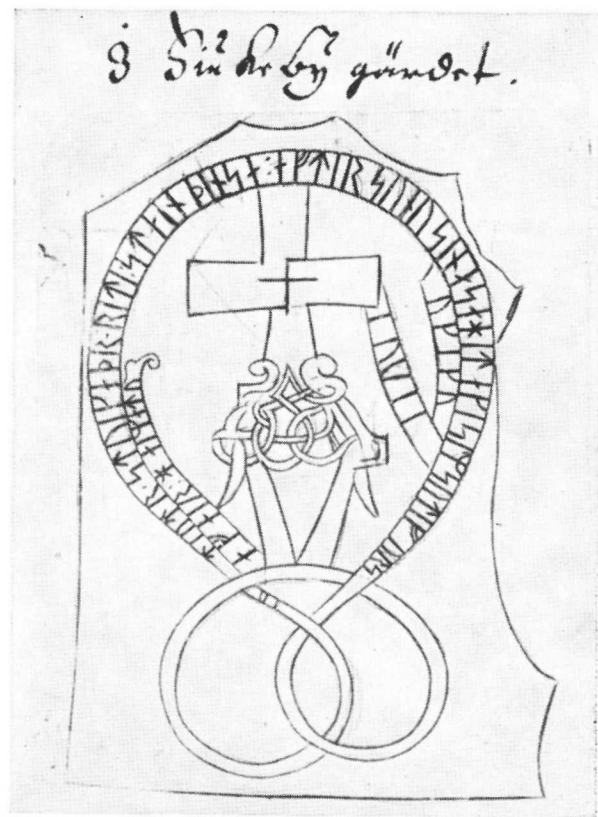

Fig. 190. U 1016. Fjuckby, Ärentuna sn.
Efter kopparstick av Bureus.

träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 498); C. Säve a. a. s. 96 (även hos Sander a. a. s. 13 och i G. Stephens, ONRM 2, s. 674); foto av H. Osti, Uppsala (återgivet i autotypi av F. Sander a. a. s. 17); teckning av F. Sander, renritad av O. Sörling (återgiven i fototypi av F. Sander a. a. s. 19); Dybeck (D 1: 214).

Runstenen står i en skogbeväxt beteshage 5 m. V om byvägen till Fjuckby, 50 m. N om vägskelet vid nya landsvägen, omkr. 100 m. SSÖ om gården Fjuckby nr 3, som allmänt kallas Runsten. Ristningsytan vetter mot ÖNÖ. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala».

Stenen var känd redan av Bureus, som granskat inskriften den 19 juni 1638. »Den skal man afrita a 10 ad 12 [d. v. s. 10—12 f. m.] när ☉ [d. v. s. solen] gör skugga i stavarna.» Platsen anges vara: »Fiuckeby gärdet», stenen betecknas som »den södra» i motsats till U 1017 (F a 6); »Dän södra stenen i Fiuckeby gärde i Ärentuna Sokn» (F a 10: 2), »Fiuckeby dän Södre» (F a 5). J. Rhezelius: »Erntuna Sochn i Fiuckeby I Giärdet thän största» (F a 10: 1); »Vthi Fiuckeby gärdet är denna sten» (F l 1). — *Ransakningarna*: »I Fiuckeby vthij Närre gärdet står tuänne som ähr skriffuit vppå» (1667), »Fiuckby en» (1667). Peringskiöld, *Monumenta*: »Fiuckeby Runestenar. Fiuckeby i Ärentuna sokn, bestående nu för tiden af två gårdar, hwilka när jag orthen besichtigade d. 14. Maji 1694 woro Slottsfogdans i Upsala Albrecht Starrs Skatte och Rustningzhemman. i norra gärdet wid backen finnes twenne Runestenar, i bredd stående, allenast 23 steg från hwar andra, begge wendande sig mot österen. Then första R. st. på högra handen närmast vägen afritas här först, med sin märkwärdiga historiska skrift.» B 498: »Fiuckeby»; L 220: »Fjuckeby». — O. Celsius: »In Paroecia Ärentuna, et pago Fiuckeby.» Celsius har granskat inskriften den 18 maj 1726 och den 11 juni 1728. Carl Säve, som vid tre olika tillfällen (den 13/7 och 4/9 1856 samt

den $\frac{1}{7}$ 1858) har granskat inskriften: »Fjuckby-runstenen står en och en fjärdedels mil från Uppsala, alldeles invid byvägen, som går mellan de nu spridda gårdarna uti den för icke länge sedan utskiftade Fjuckby by i Ärintuna socken af Norunda härad, och sålunda midt i Upsvearnes äldsta odalbygd.» Vid Säves sista besök vid Fjuckby-stenen 1858 var R. Dybeck med; han tog då en avklappning av inskriften. — R. Dybeck, Reseberättelse 1864: »Äfven tre andra runstenar, inom denna socken, deribland den stora Fjuckbystenen (Liljegren 220), restes ånyo»; Förteckning på fornminnen i Ärentuna sn 1864 (ATA): »Mellan norra gårdarna i Fjuckby är en stor och märkvärdig runsten, hvilken innevarande sommar blifvit å nyo rest på sin ursprungliga plats.» *Sveriges runurkunder* (D 1:214): »Denne runsten, som länge stått lutande vid en byväg i östra slutningen af en liten skogshöjd mellan de mycket spridda Fjuckbygårdarne, restes sistlidne sommar. Här äro stenkretsar och grafkullar, en bakom och en invid runstenen.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869): »ett stycke N om Fjukby två, den ena [U 1017] skadad». — F. Sander uppger, att stenen (enligt Dybeck) skulle ha blifvit flyttad från sin ursprungliga plats och rest invid landsvägen nära den norra Fjuckby-gården; uppgiften beror sannolikt på något missförstånd.

Ljusgrå, grovkornig granit, med vacker, lugn yta. Höjd 1,91 m., bredd över ristningens mitt 1,34 m., största bredd 1,62 m. Ytan är synnerligen slät och jämn. Nedtill ha tunna skivor flagrat av; nedersta delen av ristningen har härigenom gått förlorad (säkerligen redan på 1600-talet), dock icke någon del av inskriften. Ristningen är tämligen grunt huggen. Linjerna äro tämligen smala och grunda. Runorna stå ovanligt tätt. Oläsliga äro, med undantag av ett par runor, de båda raderna innanför runslingan t. h. De ha tydligen varit lika svårlästa på 1600-talet, och äldre avbildningar ge därför föga ledning.

Inskrift:

· liutr : sturimaþr · riti : stain : þinsa : aftir : sunu · sina : sa hit : aki : sims uti furs : sturþi · - nari ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70
 kuam · : hn krik · : hafnir : haima tu :
 75 80 85 90
 ... - mu - ... kar ... iuk ru - a · ...
 95 100 105

Liutr styrimaðr retti stein þennsa æftir sunu sina. Sa het Aki, sem's uti fors. Styrði [k]nærri, kvam hann Grikkhafnir, haima do ...

»Ljut skeppshövding reste denna sten till minne av sina söner. Den hette Åke, som förgicks utomlands. Han styrde skeppet, han kom till Greklands hamnar, han dog hemma ...»

Till läsningen: De tre första runorna 1—3 **liu** äro mycket svaga, men dock säkra. 3 **u** har ett oregelbundet, gaffelformigt utseende, på grund av ojämnheter i stenytan. 4—5 **tr** är tämligen tydligt, särskilt 5 **r**. 8 **u** är icke stunget. Hela ordet 6—14 **sturimaþr** är alldeles klart. Den följande delen av inskriften inom huvudslingan är tydlig, särskilt vid stark sidobelysning (t. ex. under mörk duk). 16 **i** är icke stunget. Intet sk efter 43 **a**. Namnet 47—49 **aki** är säkert. Intet sk efter 53 **s** och 56 **i**. 63 **u** är icke stunget. En flagring har skadat 65—68 **þi -n**. Övre delen av r. 66—68 är borta. Tätt intill 65 **þ** finns nedre delen av en hst, sannolikt följd av ett sk; varav nedre punkten troligen är bevarad. R. 66 kan knappast ha varit annat än **i**. Av r. 67 återstår nedre delen av en rak hst; intet spår av bst. Av 68 **n** återstår hst: s nedre del jämte h. delen av en **n**-bst. Runan kan icke ha varit **h**. Att 67—71 bör suppleras [**k**]nari är mycket sannolikt. Efter 70 **r** ett hak i övre slinglinjen, varigenom runslingan blir smalare, liksom på v. sidan framför 1 l. 71 **i** är tydligt, och därefter sannolikt ett sk. Däremot intet sk framför 72 **k**. 72—75 **kuam ·** och 76—81 **hn krik ·** är tydligt. Likaså det i den inre slingan t. h.: 82—94 **hafnir : haima tu : I** skarp motsats

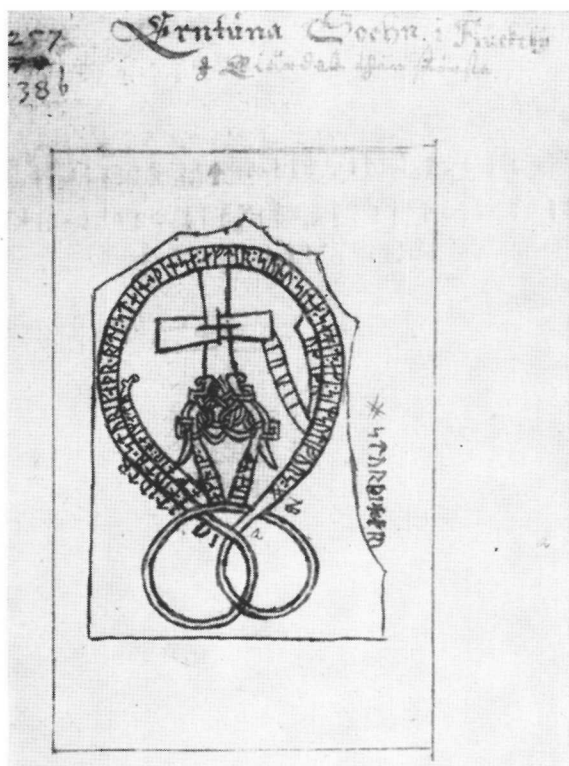

Fig. 191. U 1016. Fjuckby, Ärentuna sn.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

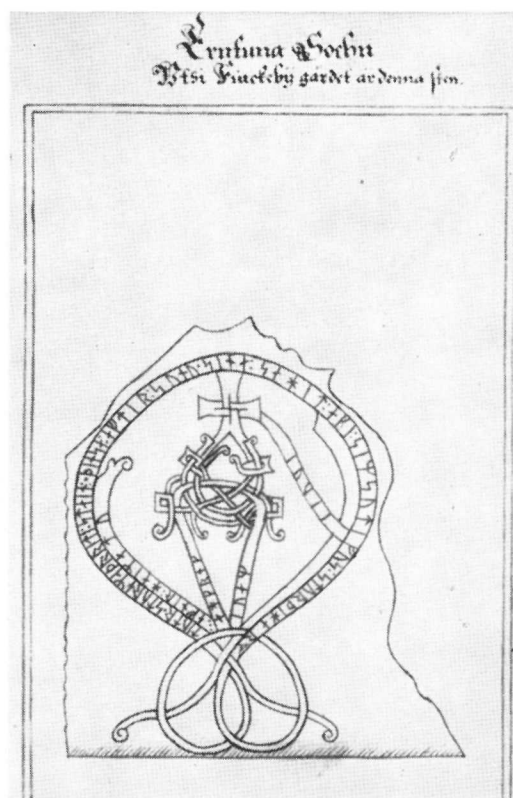

Fig. 192. U 1016. Fjuckby, Ärentuna sn.
Efter teckning av Rhezelius (F l 1).

här till stå de båda inre slingorna på h. sidan. Runorna äro här mycket svaga eller helt oläsliga. Sannolikt ha de aldrig varit lika djupt huggna som den övriga delen av inskriften, endast löst uppdragna. 96 **m** är den enda fullt tydliga runan i denna rad. 97 **u** är sannolikt. Det övriga är osäkert. 103—104 **uk** är tämligen tydligt, 105—106 **ru** däremot svagt. 108 **a** är svag, men sannolik.

Bureus, F a 6: 1—5 **liutr**, 8 **u**, 11 **k**, 50—53 **sims** (alternativ: **ialms**), 63 **u**, 67—71 **hari**, 78—81 **kref**; 82 **h** saknas. De båda inre runslingorna t. h. saknas. Samma läsning i F a 10: 2. — Rhezelius, F a 10: 1: 1 **t**, 8 **u**, 11 **k**, 63 **u**, 67—71 **hari**, 72 **i**, 76—81 **aki × ik**; 82 **h** saknas. 95—108 ... **uk iku ... iu ---**. F l 1: 1 **t**, 6—14 **sturemaþr**; 59 **r** saknas; 63 **u**, 67—71 **hari**, 72 **i**, 76—81 **ah krek**; 82 **h** saknas; 83 **e**; 95—101 saknas; 102—108 **iu ---**. — Hadorph och Leitz (i Peringskiöld, Monumenta): 1—5 **liuir**; sk· efter 55 **t**; 63 **u**; 66 **i** skadat; 67—71 **har**; 72 **k**, 76—81 **hn krik**; 82 **h**, 88—94 **haua tu**; de båda inre runslingorna t. h. saknas. — Peringskiöld (B 498): 1—5 **tuir**, 63 **u**, 67—71 **hari**; 72 **k**, 76—81: **hn krik**; 82 **h**, 88—94 **haua tu**; 95—108 ... **uk iku ... iufir** (L 220 återger Peringskiölds läsning B 498 på följande sätt: »Tuir. sturimaþr. riti: stain: pinsa: aftir. sunu sina: sa hit: Aki: sim suti furs: sturpi har i kvam an Krik. haf. nir havatu: På serskilda rader: Jofur uk Ikvar.») — Celsius (F m 60): 1—5 **liutr**, 61—71 **sturpi - nari**; 72—75 **kuam** saknas; 78—81 **krikia**; 88—94 **haima tu**; 95—108 saknas (I *Acta Lit. Sveciæ* har Celsius supplerat 67—71 **knari**. N. R. Brocman återger Celsius' läsning, men tillägger efter B 498: 95—108 **uk i kuiu fir**.)

Carl Säve: 1—5 **tuir**, 61—71 **sturpi hari**, 88—94 **haima tu**. 94—101 **ukikua ...** 102—108 **iufur**. »Då de runor, som stå på den inre runbogen åt höger, äro mycket otydliga, så är det också ganska möjligt, ja t. o. m. troligt, att det stått något mera, hvilket man kanske framdeles kan få reda på under gynsamare granskningsförhållanden; ja, det är möjligt, att runraden kan

Fig. 193. U 1016. Fjuckby, Ärentuna sn. Efter träsnitt i Peringskiöld, Monumenta.

hafva fortsatts ända ned till vinkeln mellan orden **hari** och **kuam**. Mig lyckades det endast att med någon säkerhet läsa en enda runa (**a**) näst efter runan **u**, som förut utgjorde den sista läsliga i hela inskriften. Däremot har jag icke med visshet sett de 4 första mynderna i ordet **iufur**, ej heller de två mellersta (**ik**) uti orden **ukikua** och därför har jag på figuren framställt dem prickade... Utom de runmynder, som det icke lyckats mig att läsa och som därför på figuren endast blifvit antydda med prickar, tyckes hela runstenen nu vara lika välbehållen, som när han afritades första gången. Inskriften har icke lidit något annat men, än att en liten flaga blifvit afslagen på ett ställe, hvarvid den öfre hälften af de två mynderna **i** och **h** uti orden **sturpi hari** gått förlorade; men då tillräckligt ännu finnes kvar af den senare, så att man tydligen ser, att det skall vara ett **h**, så kan intet tvifvel uppstå om den äldre läsningens riktighet.» På två punkter betecknar Säves läsning en försämring i förhållande till den närmast föregående, Celsius': han läser första namnet **tuir** och det skadade stället 67—71 **hari**.

Dybeck: 1—5 **liutr**, 61—71 **sturp - - ari**. 94—101 **mun ... f ... u**, 102—108 **iufur ...** »Beträffande första namnet, så tror jag att man med föga skäl kan frångå den äldsta uppfattningen, som är Bures, med hvilken 1700-talets tillförlitligaste rungranskare Ol. Celsii läsning öfverensstämmer... Innehållet af mellanraden till höger, vidfogad yttre runslingan, anser jag icke vara af någon nöjaktigt förklaradt.»

F. Sander: 1—5 **liutr**, 67—71 **hari** (»Man måste läsa **sturpi hari**, ej **knari**. Dybeck har vid runan **h** markerat en flaga, men jag kan icke bekräfta den, äfven om stenen här har en liten fördjupning»). Efter 93—94 **tu** »saknas två runor, men de finnas. Vid ett uppmärksamt betraktande

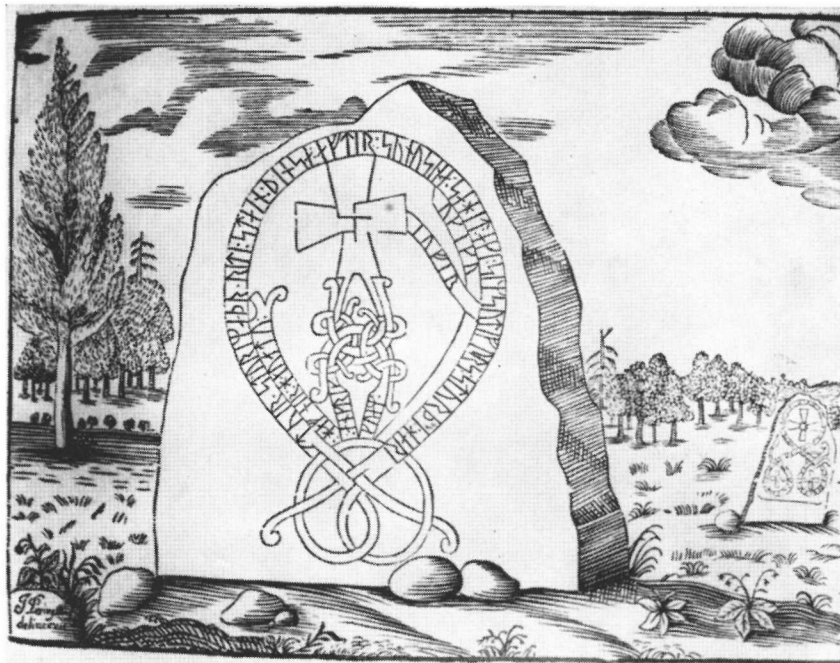

Fig. 194. U 1016. Fjuckby, Ärentuna sn. Efter B 498.

märker man till höger om valknuten en runa **n** markerad under öfre öglan. Den finnes hos Peringskiöld, ej hos Säve. Och vidare i nedre öglan en staf instucken, runan **i**. Den finnes hos Peringskiöld och är antydd hos Bure. Läggas dessa runor till **haimatu**, så får man **haimatuni**.» 94—101 **imus ... f**; 102—108 **iufari × fafrapr**.

v. Friesen: 1—5 **liutr**, 61—71 **sturpi -nari**, 95—101 : **-mun ... -kaif**, 102—108 **iufturs -ru**.

Den första tolkningen av Fjuckby-stenens inskrift har givits av Bureus (F a 5): »Liutus Sturichadus erexit saxum hoc in memor. filiorum suorum SiHati Achonis ... regebat excercitum ... meditatur reditum.» Bureus' läsning är mycket god. Men han har icke kunnat tolka senare delen av inskriften. Detsamma gäller om Rhezelius (F l 1): »Tiuto gubernator pinxit lapidem hunc filiis suis Sehito et Achoni ... Regebat excercitum ...»

Peringskiöld (F h 2) har kommit åtskilligt längre: »Tyr Styreman eller föreståndare, rita denna Sten til åminnelse efter sina söner Iuffe och Ingve; then het Åke som uthfor, styrde och anförde krigshären alt in til Grekiska hafwet, när han wådeligen dödde.» Peringskiöld läser och ordnar senare delen av inskriften (r. 72—94): **an · krikkuam : haf - nir : ha ua tu** : Till sin tolkning har han en utförlig kommentar, varur må anföras: »Till ett fast bewijs om våra förfäders ifrån Swea och Götha Riket til Grekland fordom giorda uthtåg, är detta en märkelig StenChrönika, hwilken tillkännagifwer at icke allenast en stor Herculle eller krigshär woro härifrån uthfaren, uthan ock at dess anförare warit en god Svensk Herre, af Konglig och Ridderlig blod uthsprungen, emedan dess fader warit en Regent eller Höfwidsman i landet, som den tiden kallades Stürman, äfwen som den Ridd: Slächten Sturar, af sina förfäders ähretitul blifwit kallade Sture, emedan de såsom konungar styrt och regerat landet. Och förnämligast gifwer denne vår StenChrönika til känna at Tyr Styremans Ena Son Aki uthfor af landet, styrandes Krigshären alt in til Grekiska hafwet. Hwad tijd thenna krigshär under Åkes anförande uthgått, finner man anledning af then Grekiska historien, wara tildragen uti Keiser Anastasii och Justiniani tijd, nu för 1200 år sedan.» Prokopios berättar i sin Historia Gothica lib. II »widlyftigt om de til Thracien

uthgångne Göthers konung Ochon (.Åke eller Håkon.) huru han blifwit där wådeligen ihielslagen af sina egna Herulis, och huru de ifrån Thracien sedan skickade bud til Thule eller Swea Riket at begära konung igen.» Peringskiöld ser sålunda i inskriften ett historiskt dokument. Han identifierar inskriftens *Aki* med den herulernas konung Ochon (eller Ochos), som omtalas av Prokopios (Bellum goth. II:14), och han daterar följaktligen runstenen till omkr. 500 e. Kr.

O. Celsius förlägger alla de på runstenarna omtalade greklandsfärderna till vikingatiden. Han tolkar Fjuckby-stenens inskrift: »Liuto gubernator navis, inscripsit hunc lapidem in memoriam filiorum suorum. Ako dicebatur ille, qui apud exteros periit. (Is) navem rexit versus Græcorum mare. Neri domi mortuus est.» — I huvudsak samma översättning finnes hos N. R. Brocman: »Liuder Styrman ritade denne Sten efter sine Söner. Han het Åke, som for ut och styrde et Fartyg i Grekiska Hafwet. Ner dog hema, och är wid Gatan begrafwen.» Brocman tillägger: »Öfversättningen af denna sidsta Mening torde wäl behöfwa någon Ändring. Men Anledningen därtill är i korthet denna, at Quia ännu på Gottland kallas en smal Gata på Landet, och at det wäl kan wara troligt, det denne Ner uprödt en sådan Stig, och därföre wid honom förtjänt at bekomma både sin Hwilostad och Grafskrift.»

J. G. Liljegren (1833) återger runföljden **simsutifurs** som *sim suti furs*, vilket i Dieterichs *Runen-Sprachschatz* (1844) översattes: »Der südlich umkam.» Liljegrens *an Kvik. haf* tolkas av Dieterich: »im Griechischen Meer».

Carl Säves behandling av inskriften (1858) utgår, såsom redan nämnt, på två punkter från en sämre läsning än den närmast föregående av O. Celsius (som Säve icke omtalar och därför förmodligen icke har känt till): Han läser det första namnet **tuir** eller möjligen **tulir** (**tukir**, **tumir**) och 67—71 **harl** (icke **knari**). Men f. ö. innebär hans för sin tid mycket insiktsfulla tolkning avsevärda framsteg. Säve finner inskriftens krux i motsatsen mellan de båda orden **uti** och **haima**. Och han söker lösningen i införandet av namnet **iufur** från den inre runslingan på h. sidan. »Det, som orsakar den största förvillelsen, är att Bautil gifver det snedband, på hvilket ordet **iufur** står, en oriktig ställning. Han låter det nämligen utgå från högra korsarmens tvärsida och något svängdt och snedt nedgå och sluta vid foten af runorna **su** uti orden **simsuti**. I stället börjar det något litet lägre och midt under samme korsarms nedre hörn, går först nästan lodrätt ned, nämligen vid foten af runorna **stu** uti ordet **sturpi**. Det är väl också snarlikheten mellan **sut** och **stu**, som vållat felritningen. När man nu icke vet af någon annan snedbandets riktning än den i Bautil, så är det ganska förlåtligt, om man alldeles icke hittar på att ställa ordet **Jufur** på dess rätta plats. Men derförutan blifver hela inskriftens mening en helt annan, som dessutom knappt kan förstås. Det säges nämligen först, att en fader reste stenen åt *sina söner*, men sedan, tvärt emot allt runstens-bruk, nämnes icke mer än den ene, Åke. Om honom förtäljes vidare det orimliga, att han först förgicks och derpå styrde hären och kom till Grekland; och detta blifver ännu besattare, om man läser slutorden, icke såsom *havatu*, utan såsom *haimatu* ... Ännu lättare vardt det dessutom att rätt uppfatta hela inskriften, sedan jag upptäckt, att anslutnings-punkten för snedbandet med **Jufur** på inträffade just vid början af ordet **sturpi**; ty dymedelt fördes jag snart på den tanken, att den andre sonens namn just var **Jufur**, men som det af runristaren blifvit öfverhoppadt, så nödgades han efteråt tillrista det vid sidan på ett särskildt snedband, hvilkets sidolinier blefvo ledda just till den punkt, der det borde hafva stått — alldeles såsom man än i dag medelst en svänglinie utmärker den plats, som ett först utlemnadt, men sedan öfverskrifvet ord bör intaga ... Troligtvis var Åke den äldste, efter han nämnes först, och det var derföre troligen också han, som vid utfärden styrde mannaflocken och skeppet; men han förfors eller förgicks ute, hvarmed här väl icke kan menas att han föll i strid, hvilket plägar uttryckas med **fial** eller **fil**, föll, eller **uarp tribin**, vardt dräpen, utan att han genom någon olyckshändelse förgicks, t. ex. drunknade, och således aldrig återvände. Derpå mottog den yngre brodern Jafur härstyrelsen, fortsatte färden, uppnådde togets mål,

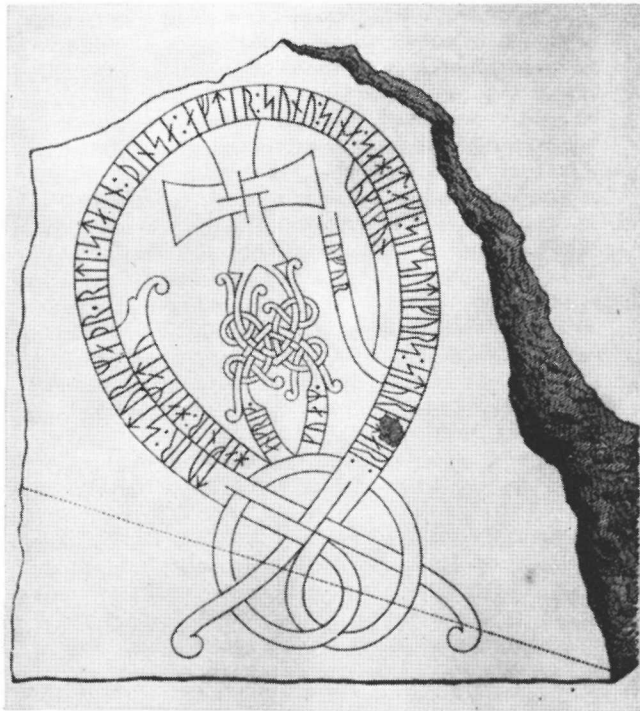

Fig. 195. U 1016. Fjuckby, Ärentuna sn.
Efter C. Säve, Runstenen vid Fjuckby (1858).

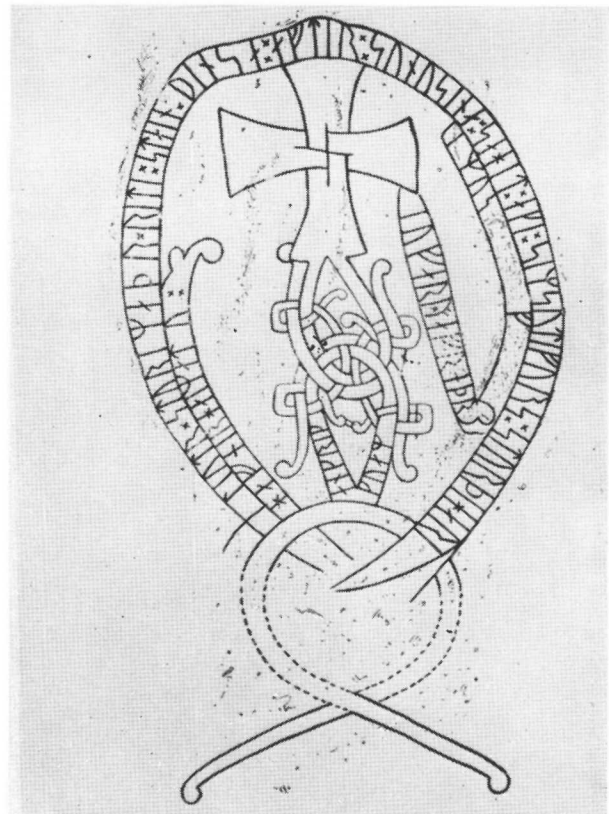

Fig. 196. U 1016. Fjuckby, Ärentuna sn.
Efter F. Sander, Runinskrifter (1898).

Grekland, besökte flere af dess hamnar, återvände ändteligen storfräjdad och, i motsats mot brodern, dog hemma.» Säves tolkning blir sålunda: »Dyer el. Toler styrman ritade denna sten efter sina söner; han hette Åke, som förgicks ute, (men) Jafur styrde härfloken, framkom till Greklands-hamnar (och) dog hemma. Ingvar högg (runorna).» Säve läser 76—77 *an* och uppfattar detta som prepositionen *a* 'på' (det »kan icke vara något annat»), och han uppåddar stor lärdom för att styrka detta antagandes rimlighet. Tolkningen av sista satsen framställes med all reservation: »men när ingen bättre utväg finnes, så får man väl antaga detta, som i alla fall icke innebär någon ren orimlighet.» — Hela inskriften (med undantag av de båda sista orden *uk ikua*) har versifierad form; den utgör en åttaradig strof i fornyrdislag. »Att man här verkligen har vers för sig, bevisas ... afgjort deraf, att runskalden nödgats tillgripa det ovanliga och på ingen annan runsten befintliga ordet *Grik-hafnir*; han behöfde nämligen ett med *h* börjande ord, för att få en studel eller bistaf till *haima*.» — Inskriften förlägger Säve till så sen tid som början av 1100-talet: »När denna runsten ristades, var kanske föga mera än ett århundrade förflutet sedan konung Olof Skötkonung nödgats giva vika för bönderne på Uppsala ting.»

Säves tolkning av Fjuckby-stenens inskrift återges i huvudsak oförändrad av Stephens (1867—68) och i *UFT* (1871). Första namnet har dock ändrats till *liutr* efter Dybecks senare läsning. »Ljut (eller Duir?), styresman, ristade denne sten efter sina söner; Åke het han, som ute förfors; Jufvur styrde (skepps-)hären, kom till Grek(lands) hamnar och dog hemma. I(n)gvar högg ...»

Fjuckby-inskriften anföres av S. Grundtvig (1867) bland exempel på versifierade runinskrifter i Sverige:

Sá hét Aki, sem sundi fórsk,
 Jǫfurr [sterki] stýrð[i kn]erri,
 kvam hann Grikkhafnir, heima dó.

»Forståelsen af **semsuti** som *sem sundi* (: ved svømning) og af **an** som *hann* på sidstnævnte sten skyldes dr. Lyngby.» I det sistnævnte forslaget inståmma S. Bugge (*Rökstenen*, 1878) och E. Brate (*Runverser*, 1887). Mot det förra invänder Brate: »Tydningen *sundi* 'genom simning' av *sund* n. ... är formelt möjlig, men tilltalar ej på grund af det onöjaktiga i uttrycket, drunkning ej simning var ju dödsorsaken.»

Säve hade på goda grunder avvisat tolkningen av 53—56 **suti** som dat. *sundi* 'i sundet'. »Då här är fråga om en Greklands-farare, så skulle med detta Sund icke gerna kunna syftas på något annat, än på *Eyrar-sund*, Öresund, eller på *Njörva-sund*, Gibraltars sund. Det, som vid denna förklaring dock väcker största betänkligheten, är att prep. *i* är utelemnad, samt att der endast står sundet rätt och slätt, utan bestämdt utsatt namn, hvilket icke riktigt stämmer med fornbruket.» Gent emot den senare betänkligheten har N. Höjer framhållit (1883), att i Nestors ryska krönika ordet *sud* flera gånger förekommer som namn på Bosporen eller Gyllene hornet. Detta fornryska *sud* måste vara ett nordiskt lånord, identiskt med fsv. *sund* (V. Thomsen, *Ryska rikets grundläggning*, 1882, s. 112; Clara Thörnqvist, *Studien über die nordischen Lehnwörter im Russischen*, 1948, s. 76). Höjer vill tillägga Fjuckby-stenens *suti* denna betydelse, framhållande att vikingarnas väg till Grekland i allmänhet gick över Ryssland. S. Bugge understryker (1885) gentemot Höjer Säves invändning, »at **suti furs** d. e. *sundi förs* icke kan betyde 'omkom i Sundet'. Dette maatte hede *i sundi förs*, ligesom det L 968 [= Sö 333] om en Mand heder, at han blev dræbt ude i **kalmarna sutum**.»

Fjuckby-stenen har under senare årtionden föga berörts i den runologiska och historiska litteraturen, och knappast något nytt har framkommit av betydelse för inskriftens tolkning. Den sista fullständiga behandling av inskriften är den, som ingår i Brates och Bugges verk *Runverser* (1887—91). Brate transkriberar inskriften på följande sätt: »*Dýir stýrimaðr rétti stæin þensa aftir sunu sína. sá hét Áki sem's úti förs* (eller *sem sótti æifors*), *Jufurr stýrði knarri, kvam (h)ann Grikkhafnir hæima dó, högg Ingvar ...*» Och han översätter den: »*Dýir* styrman reste denna sten efter sina söner. Den hette *Áki*, som förgicks utomlands (eller: som besökte *æifors*), *Jufurr* styrde knarren, kom till grekiska hamnar, dog hemma. Högg Ingvar ...» Brate och Bugge godkänna sålunda Säves förslag att införa från en sidoslinga *Jufurr* som namn på den andre sonen. För runföljden **simsutifurs** framställer Brate med tvekan en alternativ förklaring: **suti** kan vara verbet *sotti* 'besökte' (liksom i U 136 **is** × **suti** × **iursalir**). »I öfverensstämmelse dermed vill jag i det följande finna ett ortnamn, som vid första påseende kunde synas vara *Fors*, hvars läge då återstode att uppvisa eller måste antagas vara en oss obekant ort. Emellertid vill jag gå än vidare. Inskriftens senare del visar, att dess hjelte företagit en Greklandsfärd. Dessa gingo genom Ryssland uppför Düna och sedan utför Dnjeper till Svarta hafvet.» En av forsarna i Dnjepr, den fjärde i ordningen, bär enligt Konstantinos Porphyrogennetos namnet *aifor*. Detta skulle möjligen kunna ingå i inskriften. »I så fall vore den af Thomsen afvisade förslagsmeningen, att *aifor* kunde innehålla ordet *fors*, att upptaga, hvilka vanskligheter än tydningen af första sammansättningsleden kan erbjuda ... Denna uppfattning medför emellertid, att det följande **iufur** icke kan fattas som nom. propr., utan måste vara appellativ och afse **aki**, som då blir subjektet för Greklandsfärden, hvilken han ändade lyckligt, återkom och dog hemma. Den andre sonen måste då vara **ikua(r)**.»¹ Bugge ansluter sig bestämt till Celsius' och Säves förslag: *sem's uti fors*

¹ Om namnet *aifor* se senast R. Ekblom i *Språkvetenskapliga Sällskapets i Uppsala förhandlingar* 1949—51, s. 171 (med där cit. litt.).

'som omkom ute'. »Herfor taler Analogien med **furs uti** L 509 [U 349], **furs uti krikum** L 469 [U 201], samt den Omstændigheden, at man da faar en fortræffelig Modsætning til **haima tu**.»

Ornamentiken på Fjuckby-stenen är av ovanligt slag. Bland Upplands runstenar ger den ett ganska säreget intryck. Där finns inga detaljer av djurornamentik, endast slingor, band och knutar. Också korset, som dominerar övre delen av bilden, är av en i Uppland mindre vanlig typ: ett »flät kors» med korsarmar som vidga sig utåt och med konturlinjer som äro svagt bågböjda. Från nedre korsarmen hänger en ögla ned, och denna möter en nedifrån uppgående ögla; de båda öglorna sammanhållas på båda sidorna av bandknutar, vilkas ändar sluta med små spiraler. Kring denna mittfigur — korset och bandflätan, som utgör dess fot — är runslingan lagd i en nästan cirkelrund båge. På vardera sidan avsmalnar runslingan nedtill till ett ungefär hälften så brett band. Tyvärr är den nedersta delen av ristningen förstörd, och den var det säkerligen redan på 1600-talet. Bureus', Hadorphs och Dybecks avbildningar äro härvidlag vittnesgilla, under det att Rhezelius', Peringskiölds och Säves innehålla försök att på fri hand supplera en avslutning av ornamentiken nedtill. Det är egentligen Rhezelius' teckning, som går igen och har reproducerats av de båda senare. Hur de fem inskriftsbanden ha varit lagda och avslutade, kunna vi icke veta med hjälp av de sparsamma och delvis osäkra rester som finnas kvar. Förmodligen ha de varit förenade i en sirlig knut.

Detta är en helt annan stil än den på de uppländska runstenarna vanliga. Det finns bland de mellansvenska ristningarna från vikingatiden mycket få av liknande art. Man kan särskilt nämna B 560 (L 262) Gillberga, Tolfta sn och Sö 280 Strängnäs. Det är ganska uppenbart, att denna bandornamentik egentligen har hört hemma på trä och metall; för sten lämpar den sig mindre väl, och endast någon gång har därför en runristare försökt den. Den är väl känd från vissa norska ristningar, framför allt Vang- och Alstad-stenarna (*Norges innskrifter med de yngre runer*, n:r 84 och 61—62). Och den har ett tydligt samband med engelsk och irisk bandornamentik, på sådana arbeten som exempelvis en vindflöjel från Winchester (T. D. Kendrick, *Late saxon and Viking Art*, 1949, fig. 13), ett ornerat gravkors från Leeds Parish Church (ib. fig. 16) och en gravsten från St Pauls kyrkogård, London (ib. Pl. LXVIII).

Inskriften är till större delen (r. 1—71) anbragt i den cirkelrunda ytterslingan. Den börjar längst ned på v. sidan och löper sedan som vanligt med skriftriktningen från v. till h., sålunda medsols inom cirkeln. För återstoden av inskriften har ristaren sökt plats i tre korta rader innanför cirkeln, med ordning från h. till v.: 1) r. 72—75 **kuam**.; 2) r. 76—81 : **hn krik**.; 3) r. 82—94 : **hafnir:haima tu**: Om läsordningen kan icke finnas någon som helst tvekan. Inskriftens anordning ger intryck av att vara väl genomtänkt och förberedd. Runorna stå synnerligen tätt, i vida högre grad än vad som brukar vara fallet på uppländska runstenar.

Så mycket mer egendomligt förefaller det, med hänsyn till denna planmässiga anordning, att inskriften måste vara ofullständig. Där saknas en sats, och denna bör ha innehållit namnet på en av de män, söner till Ljut, efter vilka stenen är rest. Inskriften meddelar först och främst, att »Ljut skeppshövdingen har låtit resa denna sten till minne av sina söner.» Därefter följer: »Den hette Åke, som omkom utomlands.» Här förutsättes givetvis, att man skall få veta namnet på ännu en son, men något sådant finnes icke i fortsättningen. I stället följa tre korta satser, vilkas innehåll är fullt klart och obestriddigt: »styrde skeppet, han kom till grekernas hamnar, dog hemma.» Den sista satsen måste i varje fall avse någon annan än Åke, som omkom utomlands. De båda satserna **sims uti furs** och **haima tu** stå i en beräknad motsats till varandra. Subjektet till **haima tu** har varit den andre av Ljuts söner. Därmed sammanhånga de båda närmast föregående satserna: **sturpi·knari** och **kuam·:hn krik·:hafnir**. Gränsen måste gå mellan de båda verbformerna **furs** och **sturpi**. Namnet på den andre sonen saknas emellertid på den plats, där man väntar det. Runslingan är visserligen överfylld med runor, och det fanns inom den icke

utrymme för mera. Det var omöjligt att pressa in något, utan att utesluta annat. Meddelandet av namnet på en av dem, till vilkas minne stenen blivit rest, var dock alltför viktigt, förefaller det, för att kunna utelämnas.

Det är därför en mycket naturlig tanke, då Säve — och efter honom Brate och Bugge — söker namnet på den andre sonen i en tilläggsslinga. Tyvärr äro runorna här mycket grunda, och det torde vara helt utsiktslöst att få fram en säker läsning. Det är en betydande skillnad mellan de båda inre slingorna på högra sidan och ristningen i övrigt med avseende på linjernas djup och tydlighet. Dessa båda inre slingor ha sannolikt tillkommit efteråt. De äro klumpigt utförda och säkerligen icke av samme mästare som ristningen i övrigt. Man vill knappast tilltro honom detta tilltag att skämma det vackra verket med särskilt den sneda slingan, som hänger ned från högra korsarmen och i vilken Säve velat finna den andre sonens namn. Om ristaren själv hade velat öka ut skriftutrymmet, hade det naturligast kunnat ske genom en slinga omedelbart innanför den runda cirkeln, på den högra sidan lika väl som på den vänstra. Därigenom hade ristningen erhållit ett mera symmetriskt utseende än vad som nu är fallet.

Även versformen gör det sannolikt, att ett par ord ha blivit utelämnade. *Sa het Aki, sem's uti fors* utgör ett verspar; likaså: *kvam hann Grikk-hafnir, hæima do. Styrði knærri* torde ha varit senare versen i ett verspar, vars förra del har gått förlorad. Den har innehållit namnet på den andre sonen. Detta bör ha börjat på *st-*, för att allitterera med *styrði*: *Stæinn, Stærkarr, Styrr, Styrfastr* e. dyl. Sålunda förslagsvis

[*Styrr var annarr,*] *styrði knærri.*

Kan man möjligen våga räkna med en haplografi: när ristaren fått namnet färdigt **stur**, trodde han sig redan ha hunnit till verbet och fortsatte därför med runorna **pi**? I handskrifter äro liknande haplografer mycket vanliga. Men kan man våga räkna med dem i en huggen inskrift, som fordrar så mycket mera beräkning och eftertanke?

Mansnamnet *Liutr* förekommer på ännu en uppländsk runsten, L 274 Gimo, Skäfthammars sn. Det synes icke vara belagt i medeltida svenska källor, så vitt man hittills vet. Namnet är vida vanligare på västnordiskt område och hör enligt Lind »till de mera brukliga på Island allt ifrån äldsta tid». Det ingår i flera sammansättningar: *Arnliótr, Bergliótr, Ulfliótr, Þorliótr* m. fl. Ursprungligen är det ett adjektiviskt tillnamn med betydelsen 'den vanskapte, fule, han med lytet'; en avledning är subst. *lýti* n. 'lyte'. — Namnet *Aki* är sparsamt belagt i inskrifterna: U 174, 570, 943, L 786 Salefors, Simtuna sn, Sö 238, Ög 183, Sm 7 (?), 16; »rätt vanligt» under medeltiden (Lundgren).

Om ordet *styrimaðr* se U 922. Ack. pl. *sunu* är känd från andra inskrifter: U 243, 790, Ög 153, 155, 157, 195. En vanligare form är dock *syni*. Satsen *Sa het Aki* har motsvarighet på fragmentet U 960 *Sar het*...

Faras uti är ett från flera uppländska inskrifter känt uttryck: U 201 *on · furs · uti · krikum*, U 349 *on furs × uti*, U 363 *fors · uti*; jfr även Sö 335 och Ög 145. Man kan därför icke på allvar ifrågasätta någon annan uppdelning och tolkning av runföljden *simsutifurs* än *sem's uti fors*. Avböjas måste sålunda *sem sundi fors* 'som omkom i sundet (Kalmarsund? Öresund? Gibraltarsund? Bosporen?)' eller 'som omkom genom simning', *sem sotti fors* (*Æifors*) 'som uppsökte forsen (*Aifor*, en av Dnjeprforsarna)'. *sims* måste då uppfattas som *sem's*, en förbindelse av de båda partiklarna *sem* och *es*. Samma dubbelform förekommer, såsom Säve har påpekat, i eddadikten *Atlamálar* str. 105 *slík iðð ... sems ól Giúki* 'sådana barn som Gjuke födde' (F. Jónsson i *Lexicon poeticum*, art. *sem*). Alldeles fullständig är dock icke överensstämmelsen: i *Atlámalar* str. 105 är det snarast en komparativ bisats, i inskriften däremot en ren relativsats. Partikeln *sem* är ej med säkerhet belagd tidigare i de svenska inskrifterna (Vg 111? L 1779 Hablingbo, Gotland). Flera gånger förekommer däremot den yngre formen *sum*.

Uttrycket *styra knærri* är känt från en annan uppländsk inskrift, U 654; jfr även *styrði skipi* U 439. Däremot är ett uttryck *styra hær* icke känt och knappast troligt; dativen av *hærr* 'här' har dessutom enstavig form. Ordet *knarr* m. (isl. *knorr*) är belagt i flera inskrifter: U 214, 258, 654, Sö 49, 198.

Preteritum *kvam* är styrkt genom ännu ett par inskrifter: U 29 (2 ggr), 332. Jfr även *kam*, pl. *kamu* U 73. Ordet *hafnir* f. pl. 'hamnar' (fsv. *hamnir*) är ej belagt i någon annan inskrift. Betydelsen får ett starkt stöd av sammanhanget: *styrði knærri, kvam hann Grikkhafnir*. Huruvida förleden *krik* återger ett *Grek-* eller ett *Grikk-*, kan icke avgöras. *krik:hafnir* är måhända en elliptisk sammansättning för *Grikklandshafnir* (jfr isl. *Grikklandshaf, -eyiar*). Man kan icke hålla tillbaka en undran, om Tegnér har känt till Fjuckby-inskriften, då han (i »Vikingabalk») låter sin viking komma »till Grekelands haf». Det är naturligtvis ingalunda omöjligt, att han kan ha bläddrat i Celsius' eller Brocmans samlingar av runinskrifter. Båda tala om »det grekiska haf» (icke om hamnar).

haima tu med av rytmen betingad ordföljd. *tu* 'dog' även U 446; annars vanligen *to* (U 73, 112, 133, 141, 180, 243, 283, 613). Jfr L 1494 Sjonhem (Gotl.) *han·to·haima* och Sö 55 *uarþ:þa·haima:at:harmi tauþr*.

Inga stungna runor förekomma i inskriften. Skiljetecken står vanligen mellan orden, dock icke i runföljderna *simsutifurs* och *haimatu*, vilket har vållat vissa svårigheter vid tolkningen. Runan *ṛ* finnes icke: *aftir, hafnir*. Icke heller förekommer *o*-runan. Nasalerat *a* tecknas *a*: *sturimaþr* (jfr *moþr* L 787 Vändersta, Simtuna sn, L 1085 Frösö, Jämtl.). *o*-ljud tecknas *u*: *furs* 'förgicks', *tu* 'dog'. Ortografin motsäger icke det intryck som språkformerna (ack. pl. *sunu*, pret. *kvam*, partikeln *sem*) ger av relativt hög ålderdomlighet.

Senare delen av inskriften har metrisk form:

Sa het Aki, sem's uti fors.
— — — *styrði knærri.*
Kvam hann Grikk-hafnir, haima do.

1017. Fjuckby, Ärentuna sn. Nu vid Ärentuna kyrka.

Pl. 52.

Litteratur: B 507, L 219, D 1:215. J. Bureus, F a 6 s. 149 n:r 253, s. 150 n:r 256 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 495, F a 1 s. 105; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 71, F l 1 n:r 60; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 51; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 428, 2, s. 167; C. Säve, Runstenen vid Fjuckby i Uppland (i: Nordisk universitetstidskrift 3, 1856, s. 92 f.); R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA); UFT h. 1 (1871), s. 17; G. Stephens, ONRM 3 (1884), s. 87; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); J. Eriksson, Inventering av fornlämningar i Ärentuna socken 1928 (ATA); Handlingar i ATA 1930.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckningar (F a 10:1, F l 1); Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 195); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 507); Dybeck (D 1:215).

Runstenen var enligt Bureus den norra av runstenarna i »Fiukeby gårdet» (F a 6), »Fiukeby» (F a 5). Rhezelius: »i Fiukeby Giärdet» (F a 10:1). — Om *Ransakningarna* och Peringskiöld, *Monumenta* se ovan U 1016. Träsnittet har påskriften: »Fiukeby i Erentuna sochn» (B 507: »Fiukeby»; L 219: »Fjuckeby»). — O. Celsius har granskat inskriften den 11 juni 1728. — C. Säve meddelar (1858), att »stenen för omkring 20 år sedan blifvit sönderslagen i flere stycken, af hvilka bara två återstå och de öfriga äro alldeles förkomna. Det ena af dessa, nämligen fotstycket, hittades, efter sorgfälligt letande, vid pass 20 steg nordligt om Greklands-stenen, alldeles öfvervuxet af enebuskar. På detta fanns icke mera qvar af inskriften, än den nedre krökningen af ormslingans undre ring till venster, på hvilken stodo att läsa endast 6 runmynder:

30—526943. *Upplands runinskrifter.*